

starzał do zaspokojenia potrzeb mieszkalnictwa i przemysłu. W tym celu w połowie XV w. zbudowano akwedukt, sprowadzając wodę ze wzgierz, z odległości 12 km.

Zestaw poruszanych w pracy problemów uzupełniają kwestie: życia w karczmie, prostytucji, homoseksualizmu, modelu rodziny, wychowania dzieci, małżeństwa (dobre partnerstwo, zaprzeczony, wiek małżonków), posagów i ślubów.

Wartość dzieła podnosi obszerna bibliografia. Korzystanie z niego ułatwiają indeksy — onomasty i nazw geograficznych.

P. Karol

JOSEF NUHLÍČEK, *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*, wyd. Ivan Hlaváček, Markéta Marková, Praha 2011, ss. 391, ryc. 48.

Institucja notariatu funkcjonującego w średniowiecznej Europie miała olbrzymie znaczenie dla zachowania źródeł m.in. z zakresu kultury materialnej¹. Funkcje, jakie pełnili notariusze publiczni, były rozmaite. Przede wszystkim obsługiwali oni kancelarie grodzkie, do których wnoszono testamenty, spisywali transakcje majątkowe i handlowe, spisywali i potwierdzali prawa własności. Niejednokrotnie to dzięki sporządzonym przez nich dokumentom możliwe jest dzisiaj podejmowanie badań nad socjotopografią późnośredniowiecznych i wczesnonowoczesnych miast polskich.

Omawiana praca to dysertacja Josefa Nuhlička, która powstała w dużej mierze na podstawie źródeł praskich i śląskich. Mimo coraz większej znajomości tej kategorii źródeł i przyrostu literatury przedmiotu oraz przy uwzględnieniu obecnego stanu badań nad notariatem w średniowiecznych Czechach (zwłaszcza o charakterze prozopograficznym), warto odnieść się do tej, w znacznej mierze niezdezaktualizowanej pracy.

Należy też przypomnieć pracę Fritza Luschka², który korzystając z podobnych jak J. Nuhliček materiałów, ale w szerszych granicach chronologicznych, omówił problem notariatu śląskiego. Do najwybitniejszych badaczy czeskiego notariatu publicznego zalicza się ponadto Emil Ott³ i Ferdinand Tadra⁴. J. Nuhliček (1910–1977) był uczniem praskiego profesora Vaclava Vojtiška⁵ (1883–1974). Po studiach pracował w praskim archiwum miejskim, później w archiwum w Kutnej Horze i ponownie w Pradze.

Tematyce związanej z notariatem średniowiecznym poświęconych było kilka międzynarodowych konferencji: w 1969 r. w szwajcarskim Fryburgu, w 1986 r. w Walencji, w 1994 r. w Sewilli i w 2010 r. w Amsterdamie.

Przedstawię pokrótce ustalenia J. Nuhlička. Notariusze publiczni (*notarii publici*) pojawili się Czechach za panowania Przemysła Ottokara II; instytucja notariatu wywodziła się z prawa rzymskiego i jej początki notuje się w Italii w XII w. W Czechach jej rozkwit zahamowały dopiero wydarzenia związane z rewolucją husycką. Zakres geograficzny pracy to diecezje

¹ Ostatnio pełną analizę zagadnienia przedstawił K. Skupieński, *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*, Lublin 1997 (tam wcześniejsza literatura przedmiotu i jej omówienie).

² F. Luschek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien von den Anfängen (1282) bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Weimar 1940.

³ E. Ott, *Beiträge zur Reception-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*, Leipzig 1879.

⁴ F. Tadra, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. 1310–1420*, Praha 1892.

⁵ I. Hlaváček, *Václav Vojtišek*, „Acta Universitatis Carolinae”, 1975, Philosophica et historica 6, s. 7–45.

praska, litomyska, ołomuniecka i wrocławska. Pierwszy rozdział publikacji traktuje o powstaniu i rozpowszechnianiu się notariatu w średniowiecznej Europie, w tym także o początkach tej instytucji w Polsce. Za ustaleniami Stanisława Mikuckiego Autor datuje je na lata 1287–1308; prawne aspekty działania notariuszy ujęto w statutach synodalnych biskupów krakowskich i płockich z lat 1396/1398. Najstarszy ślad dążeń arcybiskupów gnieźnieńskich do otrzymania prawa mianowania notariuszy pochodzi jednak już z 1284 r. Jeśli chodzi o używany formularz, to — podobnie jak w Czechach — także i w Polsce stosowana była *Summa artis notariae Rulandini Passagerii* z 1256 r. Arcybiskupstwo praskie miało duży udział w nadawaniu notariatu Polakom i Węgrom.

Z trzech kolejnych rozdziałów pracy J. Nuhlička wynika, iż początki notariatu w ziemiach Korony Czeskiej były podobne jak w całej średniowiecznej Europie, ale z czasem instytucja ta nabrała cech typowych dla Czech. Istotna rola przypadła ostatnim Przemysłidom, zwłaszcza Wacławowi II, który dostrzegał znaczenie notariatu. Kolejną „fazę” rozpoczęło panowanie Karola IV i wprowadzenie w 1358 r. prawa ustanawiającego notariuszy z mandatu arcybiskupa praskiego, zamiast — jak było wcześniej — cesarskiego. Notariusze na ziemiach czeskich stanowili grupę jednolitą pod względem uzyskiwanych dochodów oraz wykształcenia (najczęściej uniwersyteckiego). I chociaż językiem aktów notarialnych była łacina, to zachowane formularze i kilkadziesiąt oryginalnych dokumentów (z okresu do 1435 r.) mogą wskazywać na „czeski” sposób myślenia. Notariuszy — osoby duchowne — poznajemy po znakach notarialnych (*signa notarialia*) i podpisach. Działali oni w ramach prawa kanonicznego, ale poza Kościołem służyli także mieszkańcom miast i szlachcie.

Husytyzm przyczynił się do ograniczenia znaczenia notariatu w ziemiach Korony Czeskiej, wskutek zmian religijnych, społecznych i narodowych, jak również emigracji znacznej części notariuszy, zwłaszcza pochodzenia niemieckiego. Nie na długo jednak, już bowiem w 1512 r. cesarz Maksymilian I wydał konstytucję przywracającą znaczenie notariatu w państwie Ferdynanda I. W ciągu kolejnych 300 lat notariusze ponownie mianowani byli przez cesarzy lub papieży. Utrwaliła się też ich immatrykulacja poprzez pióro, kałamarz i biret.

Tekst uzupełniają ciekawe aneksy źródłowe: przykładowe instrumenty notarialne w języku łacińskim z tłumaczeniem na czeski z lat 1344–1399, formularze z XIV–XV w., a także wykaz notariuszy ze źródeł czeskich. J. Nuhliček zestawił ich 598, F. Tadra — 388, zaś wydawcy książki wzbogacili wykaz do 1427 osób. Ujęto także kolejnych 23 notariuszy nie wzmiankowanych w źródłach czeskich, ale znanych z dokumentów znajdujących się w Bibliotece Narodowej w Pradze, i dalszych 24 z aktów notarialnych uszkodzonych. Podano także konkordancje rękopisów wykorzystanych przez J. Nuhlička z sygnaturami współczesnymi, wykaz diecezji, z których notariusze pochodzili, bibliografię prac po 1945 r. i wybrane *signa notarialia*.

P. Kardys

JADWIGA MUSZYŃSKA, *Gospodarka dworska w dobrach biskupów krakowskich w okresie XVII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2012, ss. 358, tab. 40, wykresów 24, map 20.

Książka zawiera rozważania nad gospodarką dworską biskupów krakowskich w okresie przełomu, czyli w czasach zmagani polsko-szwedzkich. Poniższe uwagi o znaczeniu ekonomicznym tychże dóbr w Małopolsce można też stwierdzić, iż porusza temat niezwykle istotny dla szeroko rozumianej historii gospodarczej epoki staropolskiej. Ściśle przy tym związane z częścią dyskusyjnym, by nie rzec wyolbrzymianym, problemem folwarka pańskiego, w tym przypadku biskupów krakowskich.